תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר מועד

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי סוכה

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי סוכה

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-סוכה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 6
הלכה ה 6
הלכה ו 6
הלכה ז 6
הלכה ט 8
הלכה יב 8
פרק ב 8
הלכה ד 8
הלכה ה 8
הלכה ז 9
הלכה ח 9
הלכה ט 9
פרק ג 9
הלכה א 9
הלכה ב 10
הלכה ד 10
הלכה ז 10
הלכה י 10
הלכה יא 11
פרק ד 11
הלכה ב 11
הלכה ג 12
הלכה ה 12
הלכה ו 12
הלכה ז 13
פרק ה 13
הלכה א 13
הלכה ב 14
הלכה ד 14

הלכה ו 14
הלכה ז 14
הלכה ח 14

פרק א

הלכה א

שתים של ארבעה ארבעה טפחים. — לפי שיטת הירושלמי ראשו ורובו הן ארבעה טפחים (ע' תוספתא פ"ב) והיינו כשהוא יושב במקומו, אבל לפי שיטת הבבלי ראשו ורובו הן ששה טפחים, והיינו כשהוא מיסב, שכן היה דרכן, ע"ש ג' א', ז' א', וב' ב' רש"י ד"ה ראשו.

מצינו סיכוך שהוא כקירוי דתנינן תמן הרחיק את הסיכוך מן הדפנות ג' טפחים פסולה. — צ"ל: דתנינן תמן (במשנה י"א דפרקין) בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש בין הכותל ולסיכוך ד"א פסולה (פי' הא פחות מד"א כשרה והרי יש לה קירוי סביב ולא מצינו שתהא סוכה כזו כשרה למעלה מעשרים אמה).

מה את עביד ליה כאויר פסול כסכך פסול כו'. — צ"ל: מה את עביד ליה כאויר כסכך פסול אין תעבדיניה כאויר פוסל בג' טפחים (ומלת "פסול" שבינתיים מיותרת).

מפני מה אמרו סכך פסול אינו פוסל אלא בארבע אמות שלא בא אלא להיתירה של סוכה. — פי' שאם לא היה שם אלא אויר היה פוסל בג' טפחים ואם נתן במקום האויר סכך פסול אינו פוסל בג' טפחים והרי זה מועיל להכשיר לכך אינו פוסל אלא בד' אמות וכר' יוחנן ורשב"ל לקמן ה"ז.

א"ר יוסי לית הדא דר' בא בר ממל אולפן מן מתני' יליף כו'. — צ"ל: א"ר יוסי אין (פי' כמו "אם") לית הדא דר' בא ב"מ אולפן (פי' שהיה לו בקבלה מרבו) מן מתני' יליף כו' (וכעין זה בעירובין פ"ט דף כ"ה סוע"ג א"ר זעירא אין לית הדא דשמואל אולפן כו').

[השלמות: **היתה למטה מעשרה ותולה בה עיטורין כו'**. — צ"ל: היתה למטה מעשרה כו' שהן ראויין לסכך בהן ממעטין בה לפסול ואם לאו **אין** ממעטין בה **לפסול**. היתה למעלה מעשרים כו' ממעטין בה לכושר ואם לאו **אין** ממעטין בה לכושר.]

מאי כדון ר' אחא בד יעקב אמר פני כו'. — צ"ל: מאי כדון ר' יעקב בר אחא אמר פני כו' (ואף שבשבת פ"א דף ב' ע"ד ג"כ הנוסח בענין זה "ר' אחא בר יעקב" אבל מתוך שאינו מצוי בירושלמי נראה להגיה "ר' יעקב בר אחא").

תני בשם ר' נחמיה צב כמין קמרסטה היו כו'. — ע' מ"ש ע"ז בשבת פ"א (דף ב' ע"ד, עמ' 147).

רבי אומר ד' אמות אע"פ שאין שם ד' דפנות כו'. — ע' הגהות הגר"א במעשרות פ"א ה"ז.

מעשה שהלך ריב"ק אצל ריב"נ כו'. — ע' בהערותי לכלאים פ"ד ה"ד דף כ"ט ע"ב מ"ש בזה (עמ' 49).

ר' חונה בשם רבנן דתמן ובלבד על פני כולה כו'. — צ"ל: ר"ח בשם רבנן דתמן ואפי' על פני כולה (פי' בכ"מ שיוצא אפי' בלא דופן ואפי' אחורי הסוכה נדון כסוכה, ונוסח שלנו "ובלבד ע"פ כולה" נשתרבב מלמטה ה"ב) ריב"א ר' יסא ר' יוחנן בשם ר"ה ובלבד כנגד הדופן ריב"א ר' חייא כו' ואפי' שלא כנגד הדופן על דעתיה דר' חייא ניחא ע"ד דר' יסא מה הקלת בה כו' (וע' בבלי י"ט א').

ר' יצחק ב"נ בשם ר"ה שנייא היא באילן שדרכו לפסע. — צ"ל: שנייא היא בחמה שדרכה לפסע (כגירסא זו נראה מאו"ז ח"ב סימן רפ"ד וביאור זה שדרכה להתפשט למטה יותר מלמעלה, וכמו שאמרו בבבלי כ"ב ב' כזוזא מלעיל כאיסתירא מלתחת וכפרש"י שם; וכעין זה ביומא פ"ג ה"ב "פוסה על פני כל המזרח", ועו"ש בה"ט דף מ"א ע"א "של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה ופוסה ויורדת", ואותו ענין בבבלי שם כ"ח ב' ול"ח א' הלשון "מפציע לכאן ולכאן והוא כמו שביארנו).

הלכה ב

מצה הישנה תפלוגתא דב"ש ודב"ה כו'. — מזה מוכח דהא דתני בסוכה דצריך לחדש בה דבר אינו אלא לכתחילה דהא א"א לחדש שום דבר במצה, וכן מוכח בר"נ ריש סוכה שכתב על ירושלמי זה דאע"ג דסוכה ישנה מכשרי ב"ה למצוה מן המובחר צריך לחדש בה דבר.

הלכה ה

ר' ירמיה בשם רב סיככה בשלכיות פסולה בזכרים כו'. — צ"ל: סיככה בשלכיות (פי' חצים שדרך להשליכן מן הקשת וכן כתב בפירוש הקצר כאן) בזכרים כשרה (ומלת "פסולה" שבינתיים מיותרת) בנקבות פסולה (וגם בבבלי י"ב ב' איתא כן בשם רב).

הלכה ו

רב כהדא דאחרים מה אנן קיימין קצר לסכך כו'. — צ"ל: רב כהדא דאחרים (פי' רב סבר כאחרים) קצר לסכך והוכשרו כו' הכשירן בידו תני ר' יאשיה פוסל (פי' אף לדפנות וחולק עלה דתנן וכולן כשרין לדפנות וכן איתא בבבלי ז' ב') ר' יוסי בשם רחב"ח וסכות על הארון את הפרכת מכאן שהדופן קרוי סכך מיכן שאין עושין דפנות בדבר שהוא מקבל טומאה (פי' מאחר שהדופן קרוי סכך הרי דינו כסכך והוא מפרש טעמו של ר' יאשיה, וע' ביאור הגר"א או"ח ריש סימן תר"ל שרמז ע"ז).

הלכה ז

במשופין בכלים נחלקו והא ר' ירמיה בשם רב כו'. — צ"ל: במשופין לכלים (פי' כדי לעשות מהן כלים) נחלקו והא ר' ירמיה בשם רב בשיש בהן רוחב ארבעה נחלקו הא

במשופין לכלים ד"ה אסור מן מה דאמר ר' ירמיה בשם רב (לעיל ה"ד) סיככה בשלכיות בזכרים כשרה ואמרין כר' יהודה הורי הדא אמרה היא הדא היא הדא (פי' וזה שפוסל בנקבות היינו משום שיש להן בית קבול הא ר' יסא בשם ר' יוחנן במשופין לכלים נחלקו הא בשיש בהן רוחב ארבעה ד"ה מותר מן מה דהורי ר' יסא בסדרא רבה מלתרא (פי' נסר רחב ארבעה כדמוכח בעירובין פ"א דף י"ח סוע"ד וכ"כ ר' חננאל בפירושו לעירובין ג' א') מסככין בה כו'.

שמואל אמר הדא דאת אמר לאורך אבל לרוחב כשר כו'. — יש להפך הגירסא ולהגיה וכצ"ל: הדא דאת אמר (פי' דתנן נתן עליה נסר שהוא רחב ד' טפחים כשרה) לרוחב (פי' באמצע רוחבה של סוכה ועדיין יש מהדופן האמצעית עד הנסר כשיעור סוכה) אבל לאורך פסול (פי' שהרי נחלקה הסוכה לשתים ואין לכל חלק אלא שתי דפנות בלבד ושמואל סבר דסכך פסול פוסל באמצע בארבעה טפחים וכ"ה בבבלי י"ז ב') ר' יוחנן ורשב"ל כו' בין לרוחב כשר (פי' דסברי דסכך פסול אף באמצע אינו פוסל אלא בארבע אמות וכמו שמפורש למטה) ר' בון ורבנן (ע' מ"ש בשקלים פ"ד ה"ט, עמ' 261) בעון קומי ר' זעירא כו' אמר לון משום שאין סכך פסול פוסל אלא בד' אמות הפכו על צדו (פי' שאם הפך אותו נסר הרחב ד' טפחים על צדו ואין בעוביו ד' טפחים) ר' חסדא אמר כשר (פי' ומותר לישן תחתיו וכ"ה בבבלי י"ד ב' דר' חסדא אמר כשרה) ר' זריקן בשם רב המנונא כדברי מי שהוא פוסל כאן (פי' כשהניחו על רוחבו והוא ר"מ אליבא דרב דאמר בשיש בהן רוחב ארבעה נחלקו) פוסל כאן (פי' אף בהופכו על צדו) מתניתא פליגא על ר' המנונא סוכה שאינה מחזקת אלא ראשו ורובו ושלחנו (כפי הנוסח הישן כאן וכן בבבלי י"ד ב' וע' רש"י שם שמחק גירסא זו, ובחדושי שם קיימתי הגירסא הישנה) מביא נסר ויצרף ממנו ג' טפחים (פי' מותר להביא נסר שרוחבו ד' טפחים ולהכניס ממנו לתוך הסוכה ג' טפחים דהיינו שיהפך אותו על צדו שאין בעוביו אלא ג' טפחים) אין תימר לרוחב (פי' שנפרש שהוא מניח את הנסר לרוחב הסוכה כדי להכשיר חלק הסוכה שבין דופן האמצעי ולנסר וכדאיתא לעיל) לית יכיל (פי' שהרי אין בכל הסוכה אלא כדי הכשר סוכה מצומצם) אלא כן אנן קיימין לאורך (פי' אפי' לאורך שהרי אין הפרש בסוכה קטנה שאינה מחזקת אלא כדי הכשרה בין אורך לרוחב) לא כן א"ר זריקן בשם ר' המנונא כדברי מי שהוא פוסל כאן ואפשר שלא יישן תחתיו (פי' בתמיה הרי אינה מחזקת אלא ראשו ורובו ושלחנו וא"א שלא יישן תחת הנסר וש"מ דהפכו על צדו כשר): ואם פקפק צריך ליטול אחת מבינתיים (פי' מוסב על דברי ר"מ ומשמע לנוסח המשנה שבירושלמי דר"מ אמר אליבא דב"ש ולנוסח הבבלי אליבא דב"ה ע"ש).

הלכה ט

ה"ח א"ר יוסה תמן נכנס ויוצא ברם הכא נכנס ואינו יוצא. — צ"ל: תמן (פי' בכלי זכוכית) נכנס ואינו יוצא ברם הכא (פי' בסוכה דינה שתהיה) נכנס ויוצא כו' מה נפק מביניהון לשעבר (פי' שעבר וישב בה) על דעתיה כו'.

הלכה יב

מהו לסכך בה. — פי' בזו שעל פתח החנות.

תנינן וכן המתיר ראשי מעדנים טהורה כו'. — משנה היא בכלים סופ"כ וכאן לא תירצו כלום על זה ונ"ל דמשום הכי לא התיר ר' יצחק ב"ר לעזר אלא מדוחק משום דחושש למה שאמר ר' יוסי ב"ר יהודה בתוספתא פ"א דסככה בבלאי כלים פסולה וכ"ה בבבלי ט"ו ב' ע"ש.

פרק ב

הלכה ד

אלא כן אנן קיימין בנתונה באלמין. — פי' כמו בלמן (ע' ערוך ערך למן שהיה גורס בעירובין פ"ד מ"ב פעם אחת לא נכנסו ללמן) והוא נמל שעל חוף הים והספינה עומדת במים אצל החוף במקום אחד.

נתנו בכלכלה ותלייו באילן למעלה מעשרה טפחים כו'. — ע' מה שהגהתי בסוגיא זו בעירובין פ"ג דף כ"א ע"א (עמ' 195).

[השלמות: **להשתמש על צידדי בהמה בשבת כו'.** — צ"ל: על צידדי **אילן** בשבת כן משמע בתוספתא סופ"א והשאר מיותר ונגרר משבת פ"ה ה"ב) וע' ב' שבת קנ"ד ב'.]

הלכה ה

אבל בשומרי ממון עשו אותן כשומר גנות ופרדסין. — לפי שיטת הירושלמי שומרי גנות ופרדסין חייבין בסוכה ביום וכ"ה בתוספתא פ"ב, אבל שיטת הבבלי כ"ו א' דאף ביום פטורין ע"ש.

אבודמא מלתא הוה דמך קומי חנותיה. — צ"ל: אבדומא מלחא (פי' שהיה מוכר מלח והכי מוכח בב"מ סופ"ד וע' בפירוש הקצר שם).

א"ל אף את משובתי הרגל. — צ"ל: א"ל אין את משובתי הרגל.

הלכה ז

מחלפא שיטתיה דר"א תמן הוא אמר י"ד סעודות חייב אדם לוכל בסוכה (פי' סמיך אסיפא דמסיים "אחת ביום ואחת בלילה" ומשמע שאין השלמה מועלת כלום) וכא אמר הכין (פי' דמי שלא אכל בלילי יו"ט הראשון משלים בלילי יו"ט האחרון).

א"ר אחא למצוה הושווה. — צ"ל: למצוה הושבה (פי' דמצוה לכתחילה לאכול א' ביום וא' בלילה אבל בעבר ולא עשה כן יש לו תשלומין; וכעין זה בתענית פ"ד ה"ט דף ס"ט ע"א "לתספורת הושבה", ובב"ק פ"ב ה"ג "על הראשונה הושבה", ובביכורים פ"ב ה"ב "לקרנה של נבילה הושבה" ופלא שבש"א שם העתיק "הושווה").

הלכה ח

אלא אפי' כדי שלחנו. — פי' ולאו דוקא בסוכה גדולה אלא ששלחנו בתוך הבית מכשרי ב"ה, אלא אפי' בסוכה קטנה שאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו בלבד וא"א לו שיעמיד שלחנו בסוכה אלא בבית מ"מ מכשרי ב"ה.

והא תני מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את יוחנן בן החורוני נאמר זקינינו וזקניכם. — צ"ל: והא תנינן מעשה שהלכו כו' נאמר זקניכם וזקנינו (פי' ר' סימון הביא ראייה לדבריו שלא ב"ה עצמן היו מקדימין לב"ש לפניהן אלא התנא ששנה משנה זו ידע שב"ש היו גדולים בשנים יותר מב"ה ולכך הקדימן דאל"כ אלא שב"ה עצמן הקדימו אותן וכלשון הזה אמרו ב"ה א"כ הכי היה להם לומר "מעשה שהלכו זקניכם וזקנינו לבקר" כו' כמדבר בעדו ומדשנינו "זקני ב"ש וזקני ב"ה" מוכח שאין זה דברי ב"ה עצמן אלא דברי מסדר המשנה הזאת).

הלכה ט

קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה ויוצא בעירובה של אמו. — צ"ל: "ואינו יוצא בעירובה של אמו" (ע' תוספתא עירובין פ"ו "קטן שצריך לאמו יוצא בעירוב אמו ושאין צריך לאמו מערבים עליו" וגם בבבלי שם פ"ב א' "ושאין צריך לאמו אין יוצא בעירוב אמו").

פרק ג

הלכה א

מה פליגין בשגזלו משופה אבל אם גזלו ושיפהו דמים הוא חייב לו. — כל המאמר הזה אינו שייך כאן כל עיקר ומקומו למטה דשם איתא "גמליאל זוגא עבד ליה מטלא גו שוקא עבר רשב"ל א"ל מאן שרא לך (ופה יש להוסיף מאמר הנ"ל) מה פליגין בשגזלו

משופה כו'", וקאי על מחלוקת ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי דר' יוחנן מכשיר אף בגזל פסל וסיכך בו וריב"ל פוסל בזה ומפרש דהיינו בשגזל פסל כפי מדת הסוכה אבל אם גזל פסל ארוך יותר מכדי מדת הסוכה וחתכו כדי הצורך אף ריב"ל מודה דכשר.
מ"ד כשירה בשגזל קרקע. — פי' ובנה על קרקע זו סוכה ואין קרקע נגזלת (ע' כלאים פ"ז ה"ה) וה"ל סוכה זו כשאולה ע' בבלי ל"א א'.

הלכה ב

אין תימר זרגונה ענפיו חופין את רובו כו'. — ע' ערוך ערך שזף שכתב דזרגון הוא שריג של גפן.
היה דרכו לגדל ירוקים אין תימר משום שאינן דומות לעצו הרי אינן דומות לעצו כו'. — צ"ל: אין תימר משום שאינן דומות לעצו הרי הן דומות לעצו אין תימר משום שנגמר פריו הרי נגמר פריו.

הלכה ד

כמה דר' ישמעאל מרבה בהדס כו'. — צ"ל: כמה דר' טרפון מתיר בהדס (פי' קטום) יתיר בשאר כל המינין (פי' דר' ישמעאל ודאי מצריך הדר בהדס שהרי צריך א' שאינו קטום ומוסיף עוד שנים מדרשת הכתוב כדאיתא לעיל לכך ברור שבשאר המינין קטום פסול אבל ר"ט שמכשיר ג' קטומים ס"ד דסבר קטום אינו הדר א"כ יתיר קטום גם בשאר המינין) א"ל מיסבור את סבר על דר"ט קטום אינו הדר לית כן אלא קטום הדר (ונשמט ע"י ט"ס מן "קטום" עד "קטום") דתנינן ר"ט אומר אפי' שלשתן קטומין כו' מודה על קדמייתא (פי' שמודה לר' ישמעאל דצריך הדר בהדס וכן בשאר המינין דאל"כ ה"ל לר"ט לומר "אפי' כל המינין קטומין" אלא שסבר ר"ט שבהדס שעולה כמין קליעה אף אם הוא קטום הדר הוא מה שאינו כן בשאר המינים) ר' חגיי בעא כו' מה בא ר"ט להוסיף כו' (פי' מ"ט של ר"ט שחולק על ר"י ומכשיר בהדס בלבד אפי' שלשתן קטומין).

הלכה ז

א"ר יוסה אילו הוה כתיב וכפות תמרים יאות כו'. — במנהיג הלכות לולב אות י"ד העתיק סבר ר' יוסי אילו הוה כתיב וכפות כו' (פי' והוא ר' יוסי התנא של משנתנו).

הלכה י

מן מה דאמר רב שמעית מן חביבי כו' שלא נתכוין לקדשן הוי דו אמר הללויה. — צ"ל: הוי דו אמר הללו יה (פי' מדאמר רב בשם דודו שר"מ לא נתכוין לקדשן משמע דחכמים חולקין עליו וסברי דהוא קדש שצריך לחלק "הללו יה" ורב סובר כחכמים, וכעין זה במע"ש פ"ה ה"ט "הוי הוא אמר נותנין מעשר לכהונה"; וע' באשתדלות ח"ב פי"א הערה

ג' שפירש באופן אחר שמזה שרב סיפר מה ששמע מדודו דבר פלא כזה משמע שרב עצמו חולק על זה וכ"ה בשם רב בבבלי פסחים קי"ז א').

ר"ז בעי קומי ר' אבהו מה נעני א"ל ר' אבא כיפא קומי כו'. — צ"ל: מה נעני (פי' איך נאמר "הללויה" אם במלה אחת או בשתים) א"ל ר' אבהו כפוף פומך (פי' שתעשה הפסק משהו בפיך באמצע הללויה שתהא נראה כשתי מלות וגם כמלה אחת) ר' יונה עני הכין והכין ר' ליעזר עני הכין והכין (פי' פעמים במלה אחת ופעמים בשתי מלות) רב בשם ר' אבא בר חנה ואית דאמרי לה אבא בר חנה בשם רב והוא שענה ראשי פרקים כו' (כ"ה בברכות סופ"ח ומגילה פ"א הי"א וע' באו"ז ח"ב סו"ס רנ"ו שכתב בשם הירושלמי "כשש"ץ אומר הודו קהל מה עונין א"ל זיל לכיפה" וביאר שם דהיינו שצריך לענות הודו כמו שהש"ץ אומר כמו מי שצועק אל הסלע הבת קול עונה ג"כ כצעקתו ע"ש והדוחק נראה לעין).

הלכה יא

א"ר יונה אילו הוה כתיב ולקחתם לפני ה' אלקיכם הייתי אומר כאן מיעט כו'. — צ"ל: הייתי אומר כאן ריבה ובמקום אחר מיעט אלא ולקחתם כו' (כ"ה ברה"ש פ"ד ה"ג).

אמר לון ר' יוסי לא מן הדא אלא מן הדא דאמר ר' אילא כו'. — פי' דלחברייא אין ר' יוסי פוטר אא"כ הוציא את הלולב לרה"ר קודם שיצא בו אבל מן דר' אילא אפי' הוציאו אחר שיצא בו פטור.

פרק ד

הלכה ב

מתניתא דלא כר' דוסא דר' דוסא אמר בשחרית כו'. — פי' והכא תנן ומלמדין אותו לומר כל מי שהגיע לולבי לידו כו' ומדלא אמר "שיגיע" לשון עתיד אלא "שהגיע" לשון עבר דהיינו לאחר שכבר חטף לולבו של חבירו והוא כר' יהודה.

רב חונא יהב אתרוגא מתנה לבריה א"ל אין יומא טבא יומא דין הרי הוא לך מתנה ואין למחר הרי הוא לך מתנה. — צ"ל: ואין למחר לית הוא לך מתנה (פי' שרב הונא היה בבבל ושם עשו שני ימים טובים מפני הספק ולאחר שיצא רב הונא ביום ראשון נתנו במתנה לבנו הקטן לצאת בו ואמר לו שאינו נותן לו אתרוג זה במתנה אא"כ יום זה הוא יו"ט בא"י אבל אם הוא חול ולמחר יו"ט איני נותן לך היום אתרוג זה במתנה מפני שאין הקטן יכול לחזור ולהקנות לו ואין אדם יוצא ביו"ט ראשון בלולבו של חבירו וע' בבלי מ"ו ב').

[השלמות: **רב מפקד לדבית רב אתי**. — ע' מ"ש במעשרות פ"ד ה"ו (עמ' 110)]

הלכה ג

א"ר אבהו ולכה לישועתה לנו לך יודייה. — צ"ל: לך ודאי (וכ"כ הרד"ל בביאור שמות רבה פ"ג אות ד'. וביאור זה מדלא כתיב לך אלא לְכָה דרשינן שאינו לשון הליכה אלא לשון אליך כמו לְךָ. וענין "ודאי" כפשוטו כמו בכריתות י"א א' "זו שפחה ודאית", ובירושלמי ברכות פ"ח ה"ז "אבדלה ודאי", ובב"ר פפ"ז אות ט' "מלאכתו ודאי" פי' מלאכה כפשוטו, וכן בבבלי סוטה ל"ו ב' ודלא כמ"כ שם; ובמדרש שמואל רפכ"ה "בנות ישראל ודאי", ואותו ענין בירושלמי נדרים סופ"ט "בנות ישראל ממש"; ובספרא ר"פ קדושים ר' יהודה אומר אל תפנה לראותם ודין והמפרשים נדחקו בזה, וברור שצ"ל: "אל תפנה לראותם ודאי", וכ"ה הנוסח במדרש קהלת פ"ט אות ט', ואותו ענין בירושלמי ע"ז רפ"ג "אל תפנה לראותן ממש"; והיינו מה שאמרו בשמות רבה פ"ג ועתה לכה ואשלחך אל פרעה א"ר אלעזר לכה ודאית כלומר אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם, שענייינו דדריש לְךָ בשוָא ולא מלשון לֵךְ בצירה ולכה כפשוטו וכקריאתו, ומה שנוסף במדרש שם "ההא שבסוף התיבה" הגה"ה היתה מן הצד לבאר לשון המדרש ואינו מגוף הספר; ומה שביאר הרד"ל ע"ז אינו מחוור ע"ש, וע' במערכת הגדולה של המסורה אות ה' שכותב על ח' יתירה "ודאי").

אשר הוצאתיך מארץ מצרים הוצאתיך כתיב. — פי' דורש כמו הוצאתיך בשורק מדכתיב מלא וי"ו בין ה"א לצד"י (ספר המסלות סימן י"ז).

הלכה ה

והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון כו' אך חלק ר' חייה כו'. — צ"ל: אך חלק או חילוף (כ"ה בחגיגה פ"א ה"ד) ר' חייה בשם כו' משאת מתחייב בחגיגה את מתחייב בשמחה (פי' וכיון שאינו מתחייב בחגיגה בלילי יו"ט הראשון אינו חייב בשמחה מה"ת ומש"ה תני לעיל דחגיגת י"ד יוצאין בה משם שמחה בלילי יו"ט הראשון אע"פ שנשחטה לפני הרגל מאחר שאין שמחת לילי יו"ט הראשון מה"ת).

[השלמות: **רב חיננא בשם רב מי שסוכתו כו'**. —צ"ל: רב חיננא בשם **רב הושעיא** מי שסוכתו כו' מה דאמר רב הושעיא (כ"ה בפסיקתא דר"כ פסקא ל') בשהיה בדעתו לאכול מה דאמר שמואל **בשלא היה** בדעתו כו'.]

הלכה ו

ומ"ד אינו צריך שיהא מילויין לשם החג ר' לעזר כרבנן. — פי' שמאחר דניסוך המים מדרבנן אינו צריך למלאות לשם חג דוקא.

לית יכיל דא"ר יוחנן כל שיטת ר' לעזר כו'. — פי' ומחולקות הברייתות למ"ד ניסוך המים מן התורה ומילא המים שלא לשם חג אם כשרין לנסך בחג או לא.

כן ר' לעזר אמר ניסוך המים ד"ת מה נפק מן ביניהון כו'. — יש להחליף הגירסא וכצ"ל: כן ר' לעזר אמר ניסוך המים ד"ת אית תניי תני יש להן שיעור ואית תניי תני אין להן שיעור מה נפק מן ביניהון א"ר זעירא והוא שניסך ג' לוגין בפנים וג' לוגין בחוץ מ"ד יש להן שיעור (פי' שאינו יכול לנסך בפנים אלא פעם אחת בלבד ג' לוגין לפיכך אם ניסך בפנים ג' לוגין וחזר וניסך בחוץ ג' לוגין) פטור (פי' מפני שאינו מתקבל בפנים).

לשון חיבה לשון שיבעה לשון שכרות. — בבבלי מ"ט ב' וכן בפסיקתות דר' כהנא ורבתי פיסקא את קרבני לחמי ועוד בבמדבר רבה פכ"א אות י"ז בכולן הנוסח לשון שתייה (במקום "חיבה").

נקב שאינו מוציא מים מוציא יין ושאינו מוציא יין מוציא שמן ושאינו מוציא שמן מוציא דבש. — כגירסא זו היתה עוד לפני ר' חננאל בפירוש סוכה מ"ח ב' וכ"כ הר"ש בכלים פ"ג מ"ב דכלי המחזיק מים ויין אינו מחזיק שמן וכן בק"ע כאן כתב דהנסיון מעיד דשמן זב יותר מיין, וכן בתוספות חדשים שבת פ"ח מ"ד כתב ג"כ שהחוש מעיד כן. אבל אני בעצמי נסיתי וראיתי כי הנקב שמוציא מים אינו מוציא שמן וגם הדעת נותנת שהמשקה שהוא יותר עבה צריך לנקב יותר גדול לזוב דרך שם וכ"ה דעת רש"י בשבת פ' א' ד"ה של יין וע' בתויו"ט פ"ח מ"ד שם (ובלי ספק שהק"ע ובעל התוספות חדשים לא נסו בעצמם וסמכו על אחרים וכשל עוזר ונפל עזור) ולכן יש להגיה בירושלמי כאן: נקב שמוציא מים אינו מוציא יין ושמוציא יין אינו מוציא שמן ושמוציא שמן אינו מוציא דבש.

הלכה ז

מה טעמא ושה אחד מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל כו'. — יש להפך הגירסא וכצ"ל: מה טעם א"ר שבתי המשמח אלקים ואנשים עד כדון יין מים (פי' שמקרא זה כתוב ביין) ושה אחד מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל מדבר שהוא מותר לישראל.

פרק ה

הלכה א

מ"ד הילך מצה שהוא חביב מ"ד הילך חמץ שהוא תדיר. — צ"ל: מ"ד הילך מצה שהוא תדיר מ"ד הילך חמץ שהוא חביב (וכן מוכח בבבלי נ"ו א').

[השלמות: **א"ר בנימין בר לוי והיה כנגן כו' המנגן**. כ"ז אינו שייך כאן ונגרר מברכות פ"א ה"א דף ב' ע"ד ע"ש.]

אמרין ליה מה דעבדת בארעייא עביד בעילייא. — במאור עינים פי"ב העתיק מירושלמי סוכה פרק החליל "מה דעבדת בעילייא עביד בארעייא" וכן הנוסח במדרש איכה רבתי.

הלכה ב

כל דתלי מאה אמין בעי בסים תלתין ותלת. — פי' כל מי שרוצה לעלות על הסולם בגובה מאה אמה צריך לעשות על הקרקע רחב ל"ג אמה דהיינו להרחיק רגלי הסולם מן העמוד שהוא גבוה מאה אמה ל"ג אמה שאם לא יעשה כן יתנועע הסולם ויפול ממקומו וע' בפתיחתא דאיכה רבתי אות כ"ג.

הלכה ד

הריקים זה ארכיסטיס. — צ"ל: ארכיסטריס (ע' מוסף הערוך ערך ארכיסטריס שעניינו בלשון יונית רוקד ומחולל).

הלכה ו

תני אין פחות משבע ולא יותר על שש עשרה. — צ"ל: תני ר' יהודה אומר אין פחות משבע כו' (כן מוכח למטה וכ"א בתוספתא פ"ד ובבלי נ"ג ב').

רבנן דקיסרין בשם ר' יעקב בר אחא ואפי' כמ"ד יתקעו לפנים מן המוספין כו'. — צ"ל: ואפי' כמ"ד יתקעו לפי המוספין יתקעו תוקעין היו מוסיפין לא היו מוסיפין תשע תקיעות (פי' שהיו מוסיפין בכהנים התוקעין בחצוצרות אבל לא היו מוסיפין תקיעות וכן איתא בבבלי נ"ה א' ושם הוא "רבנן דקיסרי משמיה דר' אחא" ונראה דט"ס וצ"ל "משמיה דר' יעקב בר אחא" וכמבואר בירושלמי כאן).

הלכה ז

ר' לעזר שאל מהו להתחיל מהן לרגל הבא א"ר יוסה מתניתא אמרה כן כו'. — צ"ל: מתניתא לא אמרה כן כו' (וגירסא שלפנינו נשתרבבה מלמטה סוף הלכה זו).

הלכה ח

א"ר חנניה בריה דר' הלל לחלוק כבוד לנכנסין (פי' דצפון היא מקום כבוד שבו שוחטין קדשי קדשים) אריבר"ב לא מטעם זה אלא בגין דתנינן (מדות פ"ב מ"ב) כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל (פי' ומאחר שהיו נכנסין להר הבית דרך שער המזרחי נמצא שהנכנס נכנס דרך צפון שהוא לימינו ומקיף ויוצא דרך דרום לכך תקנו כאן שהנכנסין חולקין בצפון להיות סימן שהן נכנסין והיוצאין חולקין בדרום כדי לידע שהן יוצאין וזהו שאמרו למטה "בלגה לעולם ביוצא וישבב בנכנס", ויותר

מפורש בתוספתא פ"ד "בלגה נראית יוצאה לעולם וישבב נראית נכנסת לעולם" והיינו נמי ענין הברייתא שבבבלי נ"ו ב, הנכנסין חולקין בצפון כדי שיראו שהן נכנסין כו').

[השלמות: **רחבות מלמעלן וצרות מלמטן**. בסוף מע"ש וכן בסוטה פ"ט הי"א איתא להיפך ומקיימין שנים ומבטלין אחד. וביאור הענין שהטבעת למטה במקום שצואר הבהמה מונחת היתה רחבה בעוביה כדי שיהא מקום לכל רוחב הצואר אבל למעלה היתה הטבעת צרה בעוביה כדי שהצואר יהיה מגולה למעלה לעיני השוחט ויהיה קל לשוחטה.]